

УДК 821.162.1–1.09:821.161.2.09 “18” Ю.Залеський

ТАРАС ШЕВЧЕНКО, ПАНТЕЛЕЙМОН КУЛІШ І МИКОЛА КОСТОМАРОВ У ПЕРЦЕПЦІ ІЮЗЕФА-БОГДАНА ЗАЛЕСЬКОГО

Євген НАХЛІК

Львівське відділення Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України
пл. Міцкевича, 5, Львів, 79000

Автор простежує неоднозначне, певною мірою полемічне сприйняття польським поетом “української школи” Ю.Б.Залеським творчості Т.Шевченка, П.Куліша і М.Костомарова, продиктоване ідеологічними розходженнями на національному ґрунті. При цьому обґрунтовано висновок, що ставлення співця польської України (Залеського) і співця української України (Шевченка) до творчості один одного було переважно прихильне, а взаємного сприйняття Залеського, з одного боку, та Куліша й Костомарова – з другого, позначене здебільшого ідеологічною конфронтацією.

Ключові слова: українська література, польська література, Т.Шевченко, П.Куліш, М.Костомаров.

З-поміж “вищої” (Міцкевич, Словацький, Красінський) і “нижчої” (Залеський, Мальчевський, Гошинський) “трійць” польських поетів-романтиків Юзеф Богдан Залеський – єдиний, хто був обізнаний з поезією та деякими листами Тараса Шевченка і залишив про них віршовані, щоденникові й епістолярні відгуки. Залеський брав участь у польському повстанні 1830–1831 рр., а після його поразки у 1832 р. емігрував до Франції. У середині 1840-х років, як свідчить його лист із Парижа до наддніпрянського небожа, Людвіка Янковського, від 4 березня 1845 р., він дещо знав про поетичну, фольклористичну й археографічну (малярську) діяльність Шевченка й вітав її: “Літературний рух і запал, про яких ти мені писав, роботи й подорожі Шевченка і т. п. тішать мене і спонукають до співпраці”¹ У 1859–1861 рр. Залеський зустрівся з Броніславом Залеським, Едвардом Желіговським і Зигмунтом Сераковським, які могли йому багато розказати про Шевченка². У щоденнику Залеського є відгуки про українського поета; так, 8 квітня 1861 р. він записав, що звернув увагу свого гостя Кароля Ружицького на Шевченка: “Я читав уривки з його автобіографії і кілька уривків з поезій. Кароль слухав з належною увагою”³. У щоденниковому записі від 12 червня 1861 р. Залеський зафіксував, що дістав “Кобзар”, виданий у Петербурзі 1860 р., і “зранку з великим поспіхом засів за читання” “українського співця”. Попри закид Шевченкові, що він “палає ненавистю до ляхів і прославляє уманську різню”,

¹ Korespondencja Józefa Bohdana Zaleskiego. Lwów, 1901. T.2. S.16.

² *Tretiak J.* Bohdan Zaleski na tłaactwie: Życie i poezja na tle dziejów emigracji polskiej. Kraków, 1914. Cz.2: 1838–1886. S.388–389.

³ Korespondencja J.B.Zaleskiego. Lwów, 1902. T.3. S.58.

Залеський захоплено відзначив: “<...> Ці поезії наповнили моє серце невимовною насолодою. Нічого не важить, що він недбало обходиться з нами, бо це був останній поет із панщанних селян, яким польська шляхта далася взнаки. У моїй душі так живо нагадалася Україна. До того ж, він незвичайний поетичний талант у складанні поем і вираженні серця”⁴. На думку Ю. Третяка, Залеському найбільше могли сподобатися такі твори, як “Катерина”, “Наймичка”, “Садок вишневий коло хати...”, “Тополя”, “Гамалія”, “Іван Підкова”⁵.

Під впливом розповідей польських засланих про Шевченка та його поезій Залеський написав три вірші, присвячені українському поетові. Усі вони позначені ідеологічною тенденцією. Перші два – це трирядкові мініатюри: “Тарас Шевченко (Історичне)” [“Taras Szewczenko (Historyczne)”] – відгук на Шевченкове побратимство з польськими засланими: тоді як цар живцем ховав Шевченка “в Сибіру”, “лях-співмученик братню протягував до нього руку”, і Шевченко визнав, що “серця лядські – великі, м’які”; у посланні “До Шевченка, про його “Гайдамаки” (“Do Szewczenki, o jego *Hajdamace*”) заявлено, що для “лядського народу” не страшний Шевченків гайдамакаб.

Вірш-подзвін із 12 катренів “Тарасова могила” (“Mogiła Tarasowa”), за припущенням Ю.Третяка, написано 1861 р., а розлогим коментарем споряджено 1864 р.⁷ (першодрук у поетичній збірці Залеського “Пророча ораторія в думках і думках”, укладеній 1864 р.⁸). У цьому вірші Залеський трактує себе й Шевченка як поетів-побратимів, що виростили серед української народнопоетичної стихії і відобразили її у своїй творчості, польський поет звертався до українського колеги “мій козацький (полянський) співспівцю”; як “полянський пророк”, він схилив “сиву голову” перед “преславною Тарасовою могилою” під Каневом. Водночас Залеський дорікав Шевченкові за те, що він в умовах переслідування його “москалем” ганявся “за лядською марою” і замість закликати до покути з приводу давніх козацько-польських чвар, які призвели до втрати “спільної свободи” і вже відходили в минуле, закликав повторити колишні “дикі бенкети” (натяк на розділ “Бенкет у Лисянці” у “Гайдамаках”). У дружньому зверненні до “Тараса” Залеський просив його пророкувати тепер з могили “вічний з ляхами мир” в ім’я боротьби проти спільного ворога – “козацького та лядського людодержця, царя”, і переконував, що “не буде ні добра, ні щастя нашій землі” (так Залеський називає рідну йому й Шевченкові Правобережну Україну), “поки знов Дніпрові поляни не побратуються з полянами на Віслі”. У коментарі до вірша⁹ Залеський стисло подав біографічні відомості про українського поета, наголосивши на сирітській недолі та неволі (кріпацтві) в молодих літах і мучеництві та вигнанні у старшому віці. Шевченкові поеми назагал кваліфікував як “політичні, тенденційні”, “майже всі з вадами, без пророчого благоговіння, тобто без вищої християнської ідеальності”, позаяк поет, зокрема, “підносив до апофеозу гайдамачину”, кермувався “низькою надмірною ненавистю”. На думку Залеського, Шевченкові поеми “залишаться, либонь, назавжди викиднями (потерчатами), нехрещеними дітьми на широкому українському степі”. З приводу такої оцінки й загалом українофільської та козакофільської поезії Залеського І.Франко слушно зауважив: “...Все-таки основ-

⁴ Korespondencja J.B.Zaleskiego. T.3. S.67–68.

⁵ Tretiak J. Bohdan Zaleski na tułactwie: Życie i poezja na tle dziejów emigracji polskiej. Cz.2. S.392–393.

⁶ Zaleski J. B. Taras Szewczenko (Historyczne); Do Szewczenki, o jego Hajdamace // Zaleski J.B. Pisma. Wydanie zbiorowe przejrane przez Autora. T.1–4. Lwów, 1877. T.2. S.225, 226.

⁷ Tretiak J. Bohdan Zaleski na tułactwie: Życie i poezja na tle dziejów emigracji polskiej. Cz.2. S.387.

⁸ Zaleski J. B. Mogiła Tarasowa // Zaleski J.B. Wieszcze Oratorium w dumach a dumkach. Poznań, 1866. S.159–164 (на літографічній обкладинці зазначено: Paryż, 1865).

⁹ Zaleski J. B. Objasnienia. Mogiła Tarasowa // Ibidem. S.222–226.

на тенденція пісень Залеського остається однакова: Україна для Польщі!” З того “польсько-шовіністичного погляду” оцінював Залеський і “поетичну діяльність Шевченка”, зокрема, у примітці до свого вірша “Тарасова могила”¹⁰. Можна сказати, що Залеський і Шевченко – два різні співці козацької України: перший (хронологічно) – польської, другий – української.

Разом з тим, у тому-таки коментарі Залеський високо оцінив “дрібні поезії” Шевченка, особливо ранні, “пройняті місцевою красою і пахощами”, називав їх “безсумнівно найкращими й найгарнішими його творами, мабуть, шедеврами”, проте знов-таки надавався до тенденційного трактування їх у полоноцентричному дусі: “Закоханій в оповіді й перекази свого народу, він співав широко, просто й правдиво, як давні лірники, ще без літературних забаганок і групової занепокоєності. Тарас досконало володів українською мовою і збагатив її не одним вираженням задуми й туги. У ритміці йшов деколи за Пушкіном і Лермонтовим, але тло й серцевина його пісні були своєрідні, чисто полянські й польські, тобто цілком чужі й недоступні московським поетам”.

Щоби проілюструвати перелічені властивості Шевченкової поезії, Залеський у коментарі навів повністю вірш “Садок вишневий коло хати...” в оригіналі (під назвою “Вечір”, латинськими – польськими – буквами) як “коротеньку думку, а радше веснянку, що віддзеркалює так чарівно й виразно українське село“, й додав: “Уже багато років пісенька ця бринить мені в серці й на слуху”.

За свідченням Залеського в коментарі до “Тарасової могили”, він мав тоді оригінали Шевченкових листів до Броніслава Залеського, від якого, а також від Едварда Желіговського дістав і кілька зошитів Шевченкових поем та віршів, як гадав, правдоподібно, ніколи не друкованих (не відомо, були це автографи чи списки). Там-таки Залеський повідомив, що Константій Свідзінський за кілька днів перед смертю (помер 11 грудня 1855 р.) надіслав йому “милий сувенір по Шевченкові: оригінальну акварель смерті Богдана Хмельницького, – і шкiц олівцем козацького бенкету”.

16 червня 1866 р. Залеський відгукнувся на прохання групи української молоді Львова надіслати матеріали до першого в Галичині видання Шевченкових віршотворів (воно вийшло наступного року: *Шевченко Т. Поезії*. Львів, 1867). Одному з упорядників – Гнатіві Рожанському – він писав: “Що наразі я зумів у своїх паперах віднайти із Тарасових поезій, охоче надсилаю. Було того доброго донедавна у мене втричі більше, але розпоршилося по світі з мандрівною українською громадою”. А в листі від 19 червня 1866 р. до Павлина Свенціцького (Стахурського), який просив надіслати йому Шевченкові тексти для публікації в редагованому ним двомовному українсько-польському журналі “*Sioło*” (Львів), Залеський виправдовувався, що якби знав раніше, то охочіше надіслав би твори польській редакції “*Sioła*”, й уточнював, що “поезії Шевченка, надіслані до Львова, належать до найвідоміших, до найостанніших”, а з листів Шевченка він зберігає “тільки пару на пам’ятку”, подарував їх йому Броніслав Залеський¹¹. У листі до Бр. Залеського від 12 січня 1867 р. Ю.Б.Залеський повідомляв, що викупив для нього надіслану йому післяплатою в конверті “чималу пачку паперів з Торуня”; бачачи з кінчиків, які стирчали з конверта, що письмо російське, припускав: “Очевидно, це листи Шевченка”, і пропонував: “Годиться з тої спадщини по Тарасові зробити літературний ужиток”¹².

Попри критичні зауваження ідеологічного характеру щодо Шевченкової поезії, Ю.Б.Залеський загалом прихильно ставився до українського поета. Важливу роль у

¹⁰ Франко І. Юзеф Богдан Залеський // Зiбр. творiв: У 50-ти т. Київ, 1980. Т.27. С.28, 30.

¹¹ Korespondencja J.B.Zaleskiego. T.3. S.228, 229.

¹² Korespondencja J.B.Zaleskiego. L.wów, 1903. T.4. S.3.

цьому відіграли не тільки прочитані Залеським поетичні твори Шевченка, чимало з яких припали до душі польському співцеві України, а й спогад Броніслава Залеського в листі до Ю.Б.Залеського від 17/29 вересня 1859 р. про те, що на засланні, “у степових мандрівках, разом з Тарасом Шевченком”, вони удвох “набиралися духу” від поеми Ю.Б.Залеського “Найсвятіша родина” (“Przenajświętsza rodzina”), написаної 1839 р. і присвяченої епізодові з життя дванадцятирічного Ісуса Христа в сім’ї Йосифа та Марії. У листі від 30 грудня 1861 р. Бр. Залеський знову згадував, що вперше насолоджувався цією поемою “в степах за Каспійським морем, разом з Шевченком”, який “часто повторював, що природа там відображена так пластично, що художник міг би за тою поемою намалювати сто картин. Читали ми її не знати скільки разів”¹³. Така увага Шевченка до твору Ю.-Б. Залеського, без сумніву, зворушила польського поета і стимулювала його зацікавлення творчістю й долею поета українського.

Інакше склалися заочні стосунки Ю.Б.Залеського з Пантелеймоном Кулішем і Миколою Костомаровим.

У щоденниковому записі від 12 червня 1861 р. Залеський зауважив, що поезії Шевченкового “Кобзаря” 1860 р. наповнили його серце “невимовною насолодою”, “попри малодушність колег українського співця”¹⁴. Можливо, це зауваження стосувалося Шевченкових побратимів, засуджених за зв’язки з Кирило-Мефодіївським братством. Тут під “малодушністю” Залеський міг мати на увазі угодовство, певне примирення з царизмом або загальне полемічне настановлення до поляків. Хоча навряд чи тоді Залеському було відоме доволі критичне ставлення Куліша й Костомарова до польських поетів “української школи”, в тому числі до нього самого.

Щоправда, Костомаров у статті “Ответ на выходки газеты (краковской) “Czas” и журнала “Revue Contemporaine””, надрукованій в “Основи” за кілька місяців до щоденникового запису Залеського, вже піддав критиці його поезію з українського погляду, переважно в ідеологічному, а також частково і в художньо-естетичному сенсі, до того ж, протиставивши її поезії Шевченка: “Провозгласив тождество польского и южнорусского народа, будет уже последовательно – дать Богдану Залесскому значение украинского поэта и уверять, что его читает и любит народ русский [тобто український. – Є.Н.]. На самом деле – не то. Богдан Залесский есть поэт поляков, живущих в Украине, читается польским населением, состоящим почти исключительно из дворянства, и отнюдь не может возбуждать сочувствия в том, кто сохраняет в душе сво-

¹³ Цит. за: *Tretiak J.* Bohdan Zaleski na tułactwie: Życie i poezja na tle dziejów emigracji polskiej. Cz. 2. S.390, 62. Про Шевченкове захоплене сприйняття й можливе освоєння поезії Ю.Б.Залеського див.: *Tretiak J.* Bohdan Zaleski do upadku powstania listopadowego: 1802–1831. Życie i poezja. Karta z dziejów romantyzmu polskiego. Kraków, 1911. S.428–430; *Франко І.* Листи Шевченка до Бр. Залеського // Збір. творів.Т.28. С.70; *О. К. [Возняк М.]* Відгомін “Чайок” Б.Залеського в поезіях Шевченка // Неділя. 1912. №10. С.6–7; *Білинський Ст., о[тець]*. Т.Шевченко а Б.Залеський // Руслан. 1914. № 53. С.3–4; *Нахлік Є.К.* Доля–Los–Судьба: Шевченко і польські та російські романтики. Львів, 2003. С.120–124.

Про взаємні прихильні відгуки Шевченка і Залеського один про одного див. також: *Вервес Г.Д.* Т.Г.Шевченко і Польща. Київ, 1964. С.31, 71–77; *Пачовський Т.І.* Маловідомі відгуки про Шевченка в польській критиці другої половини ХІХ ст. // Збірник праць чотирнадцятої наукової шевченківської конференції. Київ, 1966. С.261–262; *Вервес Г.Д.* Тарас Шевченко і польська культура // Шевченко і світ: Збірник. Київ, 1989. С.15–17, 19–21; *Ромашенко Л.* Богдан Залеський і Черкащина // Холодний Яр [Черкаси]. 1998. №8; *Ромашенко Л.* Тарас Шевченко і Богдан Залеський // Тарас Шевченко і європейська культура: Зб. праць Міжнар. тридцять третьої наук. шевченківської конф. (20–22 квітня 1999 р.). Черкаси, 2001. С.257–263; *Ляхова Ж.* Тарас Шевченко і Юзеф Богдан Залеський: культурологічний контекст, перегуки // Слово і час. 2003. №3. С.43–55.

¹⁴ Korespondencja J.B.Zaleskiego. Т.3. S.68.

ей стихии южнорусской народности, взлелеянной историческими воспоминаниями и тесной связью с существующим поколением народа. Его польский патриотизм, который насильственно привязывается к Украине, далёк от того, чтоб возбудить симпатию южнорусса <...>. Мы не отрицаем поэтического таланта Богдана Залесского, хотя вообще нельзя не признать, что он больше щеголяет блестящею фразеологией и яркостью красок, чем глубиною мысли, теплотою чувства и внутренним изяществом склада своих образов, но уж никак не можем видеть в нём сколько-нибудь украинского народного поэта. Он любит украинскую природу, живописует её подробно, но редко удаётся ему стать на точку созерцания, присущего южноруссу; он любит народные песни, подражает им, нередко целиком переводит их, но не продолжает их бытия своим творчеством, что можно сказать о Шевченке, у которого редко (только в слабейших произведениях) можно найти повторение взятого из запаса народной поэзии, или что-нибудь написанное, как говорится, в народном тоне; но у которого лучшие стихотворения таковы, что народ, развивая своё творчество в поэтических созданиях далее, мог бы творить только так, как Шевченко.

У Залесского нет ничего подобного. Весьма немногие из южноруссов знают его, и не только не считают его народным поэтом, но даже таким, который бы возбуждал к себе сочувствие любовью к украинской народности. Его знают только те, кто знаком с польскою литературою, и знают как польского поэта, чуждого нам, и более чуждого, чем, например, Мицкевич. Последний – великий творец и художник, – касаясь белорусской народности, близкой и родственной с южнорусскою, в некоторых своих стихотворениях несравненно способнее Залесского напомнить южнорусскому сердцу его жизнь и возбудить в нём сочувствие¹⁵.

Подібне критичне ставлення до польських поетів “української школи” трохи пізніше, властиво, через більш, ніж півроку Куліш публічно виклав у резонансній полемічній статті “Полякам об українцях”, опублікованій в “Основі”: “У них [поляків] в собственній літературі існує цілий український відділ, якого альфа Мальчевський, а омега – Богдан Залеский. Первіє вірші поезми Мальчевського, по їх мненню, зображають совершеннейший тип козака. Поет торжественно звертається к нашому земляку: “Куда летишь ты на быстром коне? не за зайцем ли, которого завидел в поле? не врага ли настагаешь? не к милой ли спешишь на свиданье?” – и отвечает заинтересованному читателю с полным убеждением, что возвеличил своего героя достойным образом: “Нет, ты летишь исполнить волю своего пана, мчишь его письмо к другому пану”. Выше этой роли мы не дослужились у польской шляхты даже и в литературе. Богдан Залеский воспевает наших гетманов и запорожцев, но у него они выходят никак не лучше тех картинок, какие часто попадают на нотах польско-украинских виртуозов, любящих украшать свои произведения пляшущими и конными козаками. Украинцы не видят в них своего образа и подобия; украинцам они представляются шляхтичами-эксцентриками. Ни Мальчевский, ни Богдан Залеский, ни Гроза и никто из поляков, писавших поэмы и думы в мнимо-украинском духе, не пользуется никакою популярностью не только в нашем простом народе, но и между людьми, хорошо знакомыми с польской литературою”¹⁶.

¹⁵ Костомаров Н. Ответ на выходки газеты (краковской) “Czas” и журнала “Revue Contemporaine” // Основа. 1861. Кн.2. С.134–135.

¹⁶ Куліш П. Полякам об українцях // Основа. 1862. Кн. 2. С. 74–75. Про інші (пізніші) висловлювання Куліша про Ю.Б.Залеського, витримані в подібному дусі, див.: Нахлік С.К. Пантелеймон Куліш про “українську школу” в польській літературі // Проблеми слов’янознавства. Вип. 49. Львів, 1996. С.114–126.

Згодом цей негативний відгук Куліша про польських поетів “української школи” якимось чином став відомий Ю.Б.Залеському (можливо, йому передали примірник “Основи” зі статтею або, ймовірно, переказали зміст висловленого). У кожному разі, у цитованому коментарі до “Тарасової могили” Залеський із задоволенням протиставив прихильність до нього Шевченка прикрий оцінці з боку Куліша: “Знав потрохи Тарас і нову польську поезію – принаймні, Міцкевича тощо. Знаю, що міркував про мої думи – всупереч неласці до мене п. Куліша і спілки”. Під “спількою” Залеський мав на увазі, очевидно, передусім Костомарова, автора статті “Ответ на выходки газеты (краковской) “Czas” и журнала “Revue Contemporaine””.

І все ж згодом Залеський був згідний піти на примирення зі своїми досить-таки гострими критиками й ідеологічними опонентами з українського табору – Кулішем та Костомаровим. У листі до Феліції Івановської від 17 лютого 1865 р. з Парижа польський поет згадав колишніх Шевченкових побратимів поіменно, передаючи чутку, не відомо, звідки почуту (принаймні, наявні біографічні відомості про Куліша, Костомарова та Василя Білозерського її не підтверджують): “Мають прибути до нас на еміграцію Куліш, Костомаров і Білозерський, яких Москва переслідує за українщину. Втекли водночас з різних міст, коли були інтерновані. Звичайно, прийму їх побратерському українським серцем, аби на вернулися через любов до Божої і народної правди. Волею Провидіння, прийдуть по науку на Захід київські професори, по науку до киянина Духінського. З’явиться тоді поміж нами й еміграція малоросів”¹⁷.

Однак ці надії Залеського не справдилися: Куліш і В.Білозерський, як відомо, подалися не в еміграцію, а на державну службу до Варшави, ставши чиновниками царського Установчого комітету, що функціонував там для подолання наслідків січневого (1864 р.) повстання і русифікації загарбанної частини Польщі (так званого Царства Польського)¹⁸. Це, звісно, не могло не обурити Залеського. До того ж, тоді, очевидно, до нього дійшли відомості про полеміку між наддніпрянськими поляками й українцями, згуртованими навколо петербурзької “Основи”, і Залеський у листі до Павліна Свенціцького (Стахурського) від 18 серпня 1866 р. відгукувався про чільних діячів українства вже як про ідеологічних супротивників: “Колись гуртувалися при мені українці [йдеться про польських вихідців з Правобережної Наддніпрянщини. – Є. Н.]. Володію по них багатьма рукописами, як-от: по Міхалу Грабовському, широкий про галицьку літературу тощо, по Фішу і Совінському запальні статті проти Костомарова й Куліша, яких не могли друкувати на батьківщині. Гадаю, що ці твори знадобилися б для “Siola”, хоча б на сирий матеріал до нової полеміки з русинами. Може, трапиться мені тут якась okazія для цього до Львова”¹⁹.

У листі до Діонізії Понятовської від 10 липня 1867 р. Залеський висловився про Куліша, Костомарова і Білозерського вже значно різкіше, навіть із роздратуванням, обурений тим, що вони об’єднуються з галицькими москвофілами для боротьби проти поляків, зокрема, публікують полемічні статті у москвофільському журналі Йосифа Ливчака “Страхопуд”: “Панслависти користають там [у Галичині. – Є. Н.] зі свободи друку, а цар не шкодує для них рублів. Найкращі і найменш ворожі нам з-поміж цих руських прояв є “Русь” і “Правда”, що борються з чисто московськими, як-от “Слово”, “Боян”, “Письма до громади”, “Коломиец” і “Страхопуд”. Деякі з цих

¹⁷ Korespondencja J.B.Zaleskiego. T.3. S.175.

¹⁸ Див.: *Нахлік Є.К.* Варшавська служба П. Куліша // Проблеми слов’янознавства. Вип.47. Львів, 1995. С.3–24.

¹⁹ Korespondencja J.B.Zaleskiego. T.3. S.236.

останніх редаговані цілковито москалями і по-московському. Палієм війни проти ляхів є молодий парубок Ливчак, який недавно так подобався на дворі у Петербурзі і на слов'янському з'їзді у Москві. Ливчак видає аж три газети, між ними гумористичного "Страхопуда" (щоб нам страху нагнати), у якому лають нас хохли Білозір, Куліш і Костомаров. І як тут не злоститись на негідників і не бичувати поіменно?"²⁰

25 червня 1867 р. з-під пера Залеського вийшов полемічно-сатиричний вірш "Польська імпровізація до панславистів, які повертаються з Москви, на руки панів Палацького і Рігера" ("Improwizacja polska ku panslawistom powracającym z Moskwy na ręce panów Palackiego i Rygiera"), надрукований у польських виданнях (*Gazeta Narodowa*. 1867. 6 lipca; *Warta*. 1867. № 106) та окремою брошурою у Парижі. Вірш було навіяно актуальною подією – З'їздом слов'янських учених, що відбувся в Москві у травні 1867 р. і якому організатори силкувалися надати панславистичного характеру, що, однак, не було сприйнято більшістю делегатів (Куліш як чиновник при Установчому комітеті в Царстві Польському займався організацією прийняття у Варшаві гостей з'їзду, котрі їхали через польську столицю до Москви з західно- і південнослов'янських земель). У вуста відомих російських літераторів великодержавного спрямування Михайла Погодіна і Михайла Каткова та сановників царського Установчого комітету у Варшаві Якова Соловйова і князя Володимира Черкаського поет уклав, зокрема, такі слова:

Nawracają się patrzcie, i chachły!..
Bielozir, Kulisz i Kostomarów,
Skoro im ścierwa świeże zapachły,
Dzisiaj na Lachy trójka ogarów.
Mnogije lieta Gołowackomu!
Spojrzeniem samem nas tu zniewala;
Gość świętojurski w Moskwie jak w domu,
On bo urodził się na Moskala!

Навертаються, гляньте, й хохли!..
Білозір, Куліш і Костомаров,
Як тільки їм падла свіжі запахи –
Відразу на ляхів трійка гончаків.
Многие лета Головацкому!
Самим поглядом нас тут чарує;
Святоюрський гість у Москві, як удома:
Він-бо народився на москаля²¹.

Наразі не відомо, чи Кулішеві й Костомарову потрапили на очі критичні висловлювання про них у публікаціях Залеського – коментарі до "Тарасової могили" і сатиричній інвективі.

Це суперечливе сприйняття Залеським Шевченка, Куліша й Костомарова (а також Білозерського і Головацького) свідчить про складні ідеологічні процеси серед українських та польських письменників середини XIX ст., які перебували у трикутнику *Україна–Росія–Польща*, про намагання Залеського та його однодумців залучити українців до спільної боротьби за відновлення польської держави по Дніпро, про найскрутніше, а тому не раз хитке становище самих українських діячів, поставлених волею історії між слабкістю тогочасного вітчизняного національного руху, визвольними претензіями польської шляхти і могутністю російського царизму, і водночас про прагнення свідомих українських діячів зайняти самостійну, врешті-решт, державницьку позицію, розбудовувати новочасну українську націю й національну культуру на власній народній основі.

²⁰ Korespondencja J.B.Zaleskiego. T.4. S.23.

²¹ *Zaleski J.B.* Improwizacja polska ku panslawistom powracającym z Moskwy na ręce panów Palackiego i Rygiera // *Zaleski J.B.* Pisma. Lwów, 1877. T.4. S.178. У примітці до слова "хохли" автор зазначив: "Москалі малорусів величають хохлами, тобто ілотами, підданським мотлохом" (*Ibidem*). *Франтішек Палацький* (1798–1876) і *Франтішек Ладислав Рігер* (1818–1903) – чеські громадсько-культурні діячі, ініціатори першого слов'янського з'їзду у Празі 1848 р.

**TARAS SHEVCHENKO, PANTELEYMON KULISH
AND MYKOLA KOSTOMAROV IN PERCEPTION
OF YOZEF-BOHDAN ZALESKI**

Yevhen NAHLIK

T.G.Shevchenko L'viv Department of Institute of Literature
of the Ukrainian National Academy of Science
5, Mitskevich Sq., L'viv, 79000

An author traces ambiguous, to a certain extent polemic perception by Yo.B. Zaleski – the Polish poet of “Ukrainian school” – of the creative work of T.Shevchenko, P.Kulish and M.Kostomarov, dictated by ideological divergences on the national basis. In this process the conclusion was made that the attitude of singer of Polish Ukraine (Zaleski) and singer of Ukrainian Ukraine (Shevchenko) toward creative work of each other was mainly favourable, and mutual perception of Zaleski, from one side, and of Kulish and Kostomarov – from the other mostly is marked by ideological confrontation.

Key words: Ukrainian literature, Polish literature, T.Shevchenko, P.Kulish, M.Kostomarov

Стаття надійшла до редколегії 20.02.03.
Прийнята до друку 27.03.03.